

بحرین

یادی از آن استانِ آشنای گمشده

فریدون زندفرد

نشر آبی

۱۳۹۰

سرسامه	زندفرد، فریدون، ۱۳۰۴ -
عنوان و نام پدیدآور	یادی از آن استان آشنای گمشده (بحرین) / فریدون زندفرد.
مشخصات نشر	تهران، نشر آبی، ۱۳۸۹.
مشخصات ظاهری	۲۴۰ ص: نمونه.
شابک	978-600-5849-09-7
وضعیت فهرست‌نویسی	فیا
یادداشت	کتابنامه به صورت زیرنویس.
موضوع	بحرین
موضوع	بحرین - تاریخ
رده‌بندی کنگره	DS ۲۴۷/ ۹ ز ۳۵ ب ۱۳۸۹
رده‌بندی دیویی	۹۵۳/۶۵
شماره کتابشناسی ملی	۲۲۲۷۵۹۸

نشر آبی

یادی از آن استان آشنای گمشده (بحرین)

فریدون زندفرد

نشر آبی

تهران، خیابان کریمخان زند، شماره ۵۳، تلفن ۸۸۸۴۳۵۲۵

● چاپ اول ۱۳۹۰ ● تیراژ ۱۲۰۰ نسخه ● چاپ و صحافی: پردیس

شابک ۷-۰۹-۵۸۴۹-۶۰۰-۹۷۸ ISBN 978 - 600 - 5849 - 09 - 7

۵۳۰۰ تومان

فهرست

پیشگفتار	۷
کلیاتی دربارهٔ بحرین	۱۱
مروری بر گذشته‌های دور بحرین	۱۷
عرب‌ها خلیج فارس را شلوغ می‌کنند و افول قدرت ایران	۲۷
در منطقه، ۱۸۱۷-۱۷۲۲	۳۷
جستجوی انگلیس برای دستیابی به پایگاه در خلیج فارس	۳۹
و آغاز شکل‌گیری مناقشه بر سر بحرین ۱۸۹۲-۱۸۲۰	۹۵
بحرین در قرن بیستم	۱۹۶۸ - ۱۹۱۴
انگلیس شرق سوئز و خلیج فارس را ترک می‌کند	۱۹۶۹ - ۱۹۶۸
	۱۳۷

۶ یادی از آن استان آشنای گمشده

توسل به سازمان ملل متحد،

۱۵۹ (به کارگیری مساعی جمیله) ۱۹۶۹ - ۱۹۷۰

فرایند توسل به سازمان ملل متحد

۱۹۱ ۱۹۷۰ - ۱۹۷۱

۱۹۵ مروری بر آنچه گذشت

۲۱۱ ضمائم

www.ketab.ir

پیشگفتار

روایت آشنایی‌ام با قضیه بحرین عمری چهل و چندساله دارد. در ۱۳۴۷ اداره جدید سیاسی در وزارت امور خارجه تحت عنوان «اداره نهم سیاسی» تأسیس می‌گردد تا کلیه امور مربوط به منطقه خلیج فارس در آن تمرکز یافته و سامان گیرد. ایجاد چنین واحدی در ساختار وزارت امور خارجه، با توجه به اهمیت روزافزون منطقه خلیج فارس اقدامی ضروری می‌بود. مسأله بحرین در حیطه وظایف این اداره قرار می‌گرفت. در اواخر سال ۱۳۴۷، به عنوان سرپرست این اداره منصوب می‌شوم. از همین زمان است که آشنایی‌ام با مسأله بحرین آغاز و تداوم می‌یابد و تا آخر این ماجرا همچنان همراه و همسفر باقی می‌مانم. در این فاصله ضرب‌الاجل خروج انگلیس از منطقه پایان سال ۱۹۷۱، تعیین و اعلام می‌گردد. آغاز فصل جدیدی که پس از خروج انگلیس از منطقه انتظارش می‌رفت، زمانی می‌توانست با مشارکت مؤثر ایران شکل گیرد که اختلافات کهنه ارضی در منطقه به نحوی فیصله می‌یافت و راه برای همکاری‌های جدید منطقه‌ای هموار و آماده می‌گردید. از قضا حل مشکل بحرین اولویت نخست می‌بود.

دعوی مالکیت بر بحرین ارثیه‌ای از گذشتگان و حق تاریخی صاحب نامی بود که با احساسات ملی در طول زمان عجین و هم‌بستر شده بود. طومار کار به صورتی که بسته شد شاید از دیدی با آن همه بستگی‌های عمیق عاطفی و مردمی سازگاری و همگونی نداشت.

فرصت‌ها در ۱۹۷۰، واقعاً چگونه بود؟ آیا راه بهتری ممکن بود پیش گرفته می‌شد که از سرِ غفلت چنین نشد، و یا آنچه صورت پذیرفت طریقی صواب و گامی حساب شده و عاقبت به خیر می‌بود؟ این پرسش‌ها و سؤالات دیگری از این نوع قابل طرح و هر پرسشی مستحق توجه و جواب است. من یکی از بلاماندگان همان گروه کوچکی هستم که در وزارت امور خارجه با این مهم سروکار داشت، ولی باید اذعان کرد از این تردید و تشکیک‌ها خاطری آسوده نداشته‌ام. چه بسا همین عامل تردید بود که به صورت انگیزه‌ای درآمد که در این ایام واپسین درباره بحرین به اختصار تحقیق و تأملی نمایم؛ جستجو و کنکاشی آزاد که شاید در عین حال پاسخی به دغدغه‌ها باشد.

در تهیه این نوشته از اسناد وزارت خارجه انگلیس، اسناد وزارت خارجه امریکا، و اسناد سازمان ملل استفاده نموده‌ام. از آثار پاره‌ای نویسندگان ایرانی و خارجی نیز در تنظیم این اوراق بهره گرفته‌ام. در جمع این آثار، کتاب فریدون آدمیت تحت عنوان «بررسی حقوقی و دیپلماتیک اختلاف بریتانیا-ایران بر سر جزایر بحرین» به صورت منبع شاخص در ارتباط با قضیه بحرین در مسیر تحولات قرن نوزدهم مورد مراجعه گسترده‌ام بوده است. در تحقیقات موجود به نظر نمی‌آید قصه بحرین تا انتها به‌طور کامل نقل شده باشد. در کتاب آدمیت نیز کاروان تحقیق و تفحص فراتر از سال ۱۹۴۷، حرکتی ندارد.

این نوشته داستان بحرین را از روزگاران قدیم تا وقایع چند دهه اخیر دنبال می‌نماید. روایتی است متکی بر اسناد و گزارشات رسمی - روایتی که به رعایت آداب تحقیق علمی ملزم و مقید می‌باشد. این اوراق ممکن است در

صف نه‌چندان مطول کتب هم‌اسم و هم‌محتوا در نهایت جایی پیدا نماید. حدود چهل سال است که از ماجرای بحرین می‌گذرد، ولی در باب فرجام کار سخن و مطالب چندانی نمی‌شنویم و سراغ نداریم. شایع است که خصوصاً در محفل دانشجویان داخل و خارج از کشور اخیراً رغبت و تمایلی نسبت به تحقیق و کاوش دربارهٔ قضیه بحرین ابراز می‌شود که ممکن است منجر به ظهور تألیفات معتبر دانشگاهی در این رشته گردد. این دوره بی‌مهری و غریبگی باید پایان پذیرد. با برخورداری از تنوع در آثار و آگاهی از دیدگاه‌های گوناگون است که می‌توان منصفانه دربارهٔ قضیه بحرین به داوری نشست. «یادی از آن استان آشنای گمشده»، نوشته‌ای است بی‌پیرایه که با همان هدف تنظیم شده و در تأمین همان هدف عرضه می‌گردد.

فریدون زندفرد

پاییز سال ۱۳۸۹

در قهیه این نوشته تنی چند از دوستان مشفق که همان همکاران سابق در وزارت امور خارجه باشند، کمک و یاری ام نمودند. جواد هاشمیان پیش‌نویس اوراق را به دقت مرور و هربار نکات سودمندی را یادآوری می‌نمود. سیف‌الله صادقی، و منوچهر پیشوا، دو تفنگدار از همان گروه معروف اداره نظم سیاسی، با بصیرت در امر کامپیوتر و اینترنت مدارک و اطلاعات مفیدی را در اختیارم گذاردند. از این دوستان صمیمانه سپاسگذاری می‌کنم.

کتابخانه تخصصی وزارت امور خارجه، تأمین‌کننده اصلی نیازهای تحقیقاتی ام می‌بود. کتابخانه در حال حاضر به صورت مرکزی مجهز و توانمند ایفای نقش می‌نماید. کارکنان جملگی همراه و شایق بودند. علی‌جامه‌بزرگ، چون گذشته، نه به عنوان مسئول قسمت مربوطه کتابخانه که در مقام فرزندی خلف در خدمت پدری سالخورده می‌بود. کتب و اسناد و مدارک مختلف و عمدتاً سنگین را از گوشه و کنار و طبقات عدیده کتابخانه‌ای وسیع با حوصله و بردباری جمع‌آوری و با خوشرویی در اختیارم قرار می‌داد. کوششی که استمرار داشت. از او تشکر می‌کنم و برای اش آرزوی سلامت و موفقیت دارم.

فریدون زندفرد